

Josip Luetić

OSIGURAVAJUĆA DRUŠTVA U DUBROVAČKOJ REPUBLICI 1794—1804

Nacionalni arhiv u Parizu sačuvao je zanimljive arhivske izvore u kojima je Ruggiero Romano pronašao podatke o jačini evropske trgovačke flote. I ne samo evropske. Romano napominje da ti podaci odražavaju brodsku tonažu cjelokupne svjetske trgovačke flote, jer su u tim arhivskim vrelima izostavljeni samo podaci turske i tek nastale trgovačke flote sjeverno-američkih država. Vrijeme nastanka te statistike nije izravno označeno, ali Ruggiero Romano tvrdi da se ti podaci odnose na razdoblje 1786—1787. Na osnovi tog izvora Ruggiero Romano je priredio tabelarni prikaz stanja evropskih trgovačkih mornarica u kojem stoji da je tada Dubrovačka Republika imala 163 trgovačka jedrenjaka ukupne veličine od 40.794 tone brodske nosivosti. Prema Ruggieru Romanu to je odgovaralo 1,20 % od cjelokupne svjetske tonaže broskog prostora, isključivši sjevernoameričke države i Tursku. Na svjetskoj rang-listi trgovačkih mornarica (kad se iz flote Mletačke Republike izuzmu samo brodovi iz Boke kotorske) trgovačka flota dubrovačke države nalazila se je na dvanaestom mjestu (od ukupno registriranih dvadeset trgovačkih mornarica). Dubrovački brodovi bili su po prosječnoj veličini na trećem mjestu u svijetu (bez Engleske — za koju Romano nije mogao naći podatke o broju brodova). Za taj vrlo zanimljiv podatak o Dubrovačkoj Republici Romano kaže: »... vecchia antesignana dei grossi tonnelliaggi la repubblica di Ragusa«¹.

Ta naša jedina južnoslavenska trgovačka mornarica, koja se bila uvrstila visoko u svjetsku rang listu, bila je sastavljena od četiri broda ispod 100 tona, sedam brodova od 100 do 199 tona, 97 trgovačkih jedrenjaka od 200 do 299 tona, pa 46 brodova od 300 do 399 tona, te sedam trgovačkih jedrenjaka od 400 do 499 i dva broda preko 600 tona².

Stvarno stanje brodovlja dubrovačke trgovačke mornarice izgledalo je tih godina nešto drugačije. Dubrovačka trgovačka mornarica izvan jadranske plovidbe u godini 1793. bila je sastavljena od 188 trgovačkih jedrenjaka ukupne veličine od 15.000 kara broskog kapaciteta nosivosti korisnog tereta. To su bili samo oni brodovi koji su uplatili redovne godišnje državne brodske takse i

¹ *Ruggiero Romano*, Per una valutazione della flotta mercantile europea alla fine del secolo XVIII. Estratto da Studi in onore di Amintore Fanfani, Volume quinto. Milano 1962, str. 579.

Ugo Tucci, La marina mercantile veneziana del Settecento, Bolletino dell'Istituto di storia della società e dello stato veneziano, vol. II, Venezia 1960. Fondazione Giorgio Cini.

² *Ruggiero Romano*, o. c., str. 589.

dažbine za plovību izvan Jadranskog mora. U taj broj nisu uneseni trgovački jedrenjaci dubrovačke jadranske, lokalne i ribarske flote³. Nadalje, stanje trgovačke mornarice Dubrovačke Republike u godini 1805. izgledalo je ovako: 281 trgovački jedrenjak klasificiran sa stalnom plovīdbenom dozvolom za obavljanje plovīdbenih zadataka u dugoj plovīdbi (ukupne »tonaže« od 24.991 kara), dvadeset trgovačkih jedrenjaka koji su privremeno dobivali od vlade dubrovačke države plovīdbenu dozvolu za jedno ili više godišnjih putovanja izvan Jadranskog mora⁴. Ti su brodovi morali biti veći od 25 kara nosivosti korisnog tereta⁵. Bilo je također i preko stotinu brodova jadranske plovīdbe⁶. U taj broj nisu uračunati ostali plovni objekti u dubrovačkoj državi, kao na primjer lađe za lokalni putničko-teretni promet, ribarice, solarice iz Malog mora itd. Na tim je trgovačkim jedrenjacima od 1797. do 1807. godine plovilo ukupno 5.250 dubrovačkih pomoraca različitih profila pomorsko-brodskih zanimanja,⁷ 745 mornara naših zemljaka stranog državljanstva (uglavnom mletačkog i austrijskog),⁸ 475 talijanskih mornara⁹ i još oko stotinu mornara iz Grčke, s otoka Malte i Korzike, te iz Španjolske i Portugala, Švedske itd.¹⁰ U to vrijeme Dubrovačka Republika nije mogla imati više od 35.000 stanovnika.¹¹

Jasno je i sasvim logično da su u to vrijeme u dubrovačkoj pomorskoj državi morale biti odlično razvijene pomorsko-trgovačke pravne i druge maritimno-komercijalne organizacije, društva i institucije. One su bile sastavni dio dubrovačkog međunarodnog pomorskog života. Bez adekvatnih pomorskih institucija nije se moglo ni zamisliti sigurno i uspješno obavljanje međunarodnih brodarsko-prijevozničkih komercijalnih poslova.

Pored drugih pomorskih institucija, kao i u svim drugim razvijenijim i modernim pomorskim državama, tako je i u Dubrovačkoj Republici bilo orga-

³ Historijski arhiv u Dubrovniku (dalje će biti kratica HAD). Arboracci de Bastimenti za 1793. godinu.

⁴ HAD. Arboracci de Bastimenti za 1792—1800.

⁵ HAD. Consilium Rogatorum, sv. 204, f. 79 od 29. V. 1797. Raspisuje se natječaj, a upućen je zapovjednicima brodova i brodarima jadranske plovīdbe koji imaju brodove veće od 25 kara nosivosti, da će svaki taj trgovački jedrenjak, preveze li iz Alžira teret soli, za uzvrat dobiti privilegij plovīdbene dozvole za slobodnu plovību izvan Jadranskog mora u trajanju od dvije godine, te će biti oslobođen od plaćanja redovnih godišnjih dažbina za tu plovību.

Osim toga izričitog dokumenta, na nekoliko mjesta u glavnoj knjizi plaćanja brodskih taksa za izvanjadransku plovību (Arboracci de Bastimenti), nalazi se više bilježaka i na više mjesta o plaćanju za plovību izvan Jadrana, a i za brodove jadranske plovīdbe, jer su dobivali posebne dozvole za jedno ili više putovanja izvan Jadrana. To su bili uglavnom brodovi tipa trabakula i peliga.

⁶ HAD. Arboracci de Bastimenti, sv. 16; Ruoli de Bastimenti, sv. 14 i 16. Te smo vijesti ponešto dopunili i s podacima crpljenim u ovim arhivskim serijama: Consilium Rogatorum sv. 204, 205, 207, 208, 210 i 239 i Lamenta Criminale, sv. od 203 do 210, pa od 220 do 224.

⁷ HAD. Ruoli de Bastimenti za godine 1797—1807.

⁸ Josip Luetić, Naši pomorci stranog državljanstva članovi posada jedrenjaka Dubrovačke Republike (1797—1807). Anali Zavoda za povijesne znanosti IČ JAZU u Dubrovniku, XVII, Dubrovnik 1979, str. 251—281.

⁹ Josip Luetić, Marittimi italiani imbarcati sulle navi mercantili della Republica di Ragusa nel XVIII secolo e all'inizio dell'Ottocento. »Italjug«, anno X — n. 3. Roma 1980. Isti, Talijanski mornari kao članovi posada trgovačkih jedrenjaka Dubrovačke Republike u 18. i početkom 19. stoljeća. Anali Zavoda za povijesne znanosti IČ JAZU u Dubrovniku, sv. XVIII, Dubrovnik 1980.

¹⁰ HAD. Ruoli de Bastimenti, 1797—1807, passim.

¹¹ Stjepo Obad, Stanovništvo Dubrovnika u doba pada Republike. Beritićev zbornik, Dubrovnik 1960, str. 241—256.

Zarko Muljačić, Popisi stanovništva u Dubrovačkoj Republici, Dubrovački vjesnik br. 133/1953, str. 2.

nizirano funkcionalno djelovanje institucije pomorskog osiguranja. Tradicija tog pravno-novčano pomorskog poslovanja u Dubrovniku seže još do u 14. stoljeće. U arhivskom fondu Dubrovačke Republike u Historijskom arhivu u Dubrovniku sačuvan je ugovor o pomorskom osiguranju datiran 7. ožujka 1395. godine. Nadalje, godine 1568. Vijeće umoljenih Dubrovačke Republike izglasava zakon o pomorskom osiguranju. To je preteča svih drugih zakona o pomorskom osiguranju uopće. Osiguravali su se trgovački brodovi — trup i oprema — sa svojom brodskom posadom, vozarina, te tereti koji su se prevozili tim brodovima. Osiguranjem se prihvaća rizik za brod, brodsku posadu i trgovačku robu koja se prevozila trgovačkim jedrenjacima, a opasnost je prijetila od elementarnih nepogoda vjetra, mora i vatre, pa od gusarskih i drugih oružanih napada. Pomorsko osiguranje se određivalo za jedno određeno putovanje ili za ograničeno vrijeme, uz oznaku imena broda ili imena zapovjednika onog broda koji će obavljati taj pomorsko-trgovački pothvat.¹²

Benko Kotruljević (Kotruljić) u svojem djelu »Della mercatura e del mercante perfetto« (objavljeno 1573. godine u Veneciji), pisanom sredinom 15. stoljeća, rekao je: »Kad bi sav brod koji nastrada bio u vlasništvu pojedinca, taj bi osiromašio ili propao. Međutim, nije toliko bitno kad takav brod izgube nekoliko vlasnika, jer oni obično mogu podnijeti svaki za sebe 100, 200 ili 300 dukata rizika. Stoga svaki pojedinac osiguravatelj osjeti štetu, ali nijedan od njih zbog nje ne propadne, pa je prema tome osiguranje čin vrlo pohvalan i potreban . . .«.

Razgranata pomorsko-pravna praksa u dubrovačkoj državi dobila je svoj puni zamah i uspon u pomorskom osiguranju. U posljednjem snažnom usponu dubrovačke pomorsko-privredne moći, u Dubrovniku se godine 1794. osniva osiguravajuće društvo u najmodernijem smislu.¹³ Od tada pa do propasti dubrovačke države u Dubrovniku vrlo uspješno djeluju (koliko je to dosad utvrđeno) pet takvih društava s velikim uložnim kapitalom. Jedno od tih društava imalo je 110.000, drugo 115.000, treće 150.000 dubrovačkih dukata, a dva društava imala su po 100.000 dubrovačkih dukata.

Po citiranu Muljačićevu radu, i na osnovi naših novih arhivskih istraživanja, evo kronologije osnivanja modernih osiguravajućih društava u Dubrovačkoj Republici:

---

¹² L. Tambača, Pomorsko osiguranje. Pomorska enciklopedija, V, Zagreb MCMLX, str. 277—279. Jorjo Tadić, Pomorsko osiguranje u Dubrovniku XVI. stoljeća. Rešetarov zbornik, Dubrovnik 1931, str. 109—112. Vladislav Brajković, Razvoj pomorskog prava na našoj obali. Pomorski zbornik Instituta JAZU u Zadru, Zagreb 1962, str. 444. S obzirom na ta naša gornja izlaganja, citirat ćemo samo jedan od mnogobrojnih zaključaka V. Brajkovića u vezi s dubrovačkom pomorsko-pravnom prošalošću: »Pored drugih slavni gradova mediteranske civilizacije upravo Dubrovniku je uspjelo da zauzme ne samo u dostignućima društvene izgradnje, nauke i umjetnosti, ravno mjesto s drugima, nego da po mnogim spomenicima pomorskih znanosti pomorskog prava pribavi historijski primat«. To je objavljeno u predgovoru knjige dr Hrvoja Kačića, Naknada štete u slučaju sudara pomorskih brodova. Jadranski institut JAZU u Zagrebu, 1968, str. I.

Victor Dover, A handbook to marine insurance (Sixth edition), London 1962. (u historijskom pregledu spominje i pomorsko osiguranje u Dubrovačkoj Republici). Josip Luetić, O pomorstvu Dubrovačke Republike u XVIII stoljeću. Građa za pomorsku povijest Dubrovnika Pomorskog muzeja JAZU u Dubrovniku, sv. 2, Dubrovnik 1959, str. 115.

¹³ Žarko Muljačić, Prva moderna osiguravajuća društva u starom Dubrovniku. »Naše more«, godine III, Dubrovnik 1956, str. 215—218.

Dana 6. ožujka 1794. godine održana je skupština da se osnuje osiguravajuće društvo u Dubrovniku pod imenom Dubrovačko osiguravajuće društvo, koje je imalo pripremljen pravilnik od 16 točaka. To se društvo »uslijed neizgladivih suprotnosti među dioničarima u toku skupštine raspalo«.

Jedan dio dioničara toga društva dana 1. svibnja 1794. godine osnovalo je novo društvo s istim imenom, ali s pravilnikom od 17 točaka, »koji se u mnogo čemu razlikuje od prvobitnog pravilnika«. Glavnica toga društva iznosila je 100.000 dubrovačkih dukata, a ta se dijelila u 200 akcija vrijednih po 500 dubrovačkih dukata. Direktori društva bili su Stipan Kerša, Ivo Maškarić i Rafo Andrović.

Dana 12. travnja 1794. godine osnovalo se Dubrovačko društvo za osiguranje s glavnicom od 110.000 dubrovačkih dukata u 110 akcija u vrijednosti svaka po 1.000 dubrovačkih dukata. Direktori toga društva bili su Marko Lazarović, Niko Rigi i Miho Krtica.

Dana 1. veljače 1797. godine osnovalo se novo društvo pod imenom Dubrovačko pomorsko osiguravajuće društvo s glavnicom od 115.000 dubrovačkih dukata, porazdijeljeno u 115 akcija s vrijednošću svake akcije po 1.000 dubrovačkih dukata. U tome društvu bili su direktori: Ivan Antuna Kaznačić, Andro Miletić i Tomo Mitrović.

Godine 1803. raspustilo se Dubrovačko osiguravajuće društvo, pa je 1. lipnja iste godine osnovano novo osiguravajuće društvo pod istim imenom. Na čelu tog društva stajali su ovi direktori: Stipan Kerša, Ivo Maškarić i Marko Tomašević.

Mi smo pronašli pravilnik četvrtog, odnosno (s formalnog gledišta) šestog dubrovačkog osiguravajućeg društva. To četvrto bilo je osnovano 23. veljače 1802. godine. Pravilnik toga društva sadržava 18 točaka. U tome pravilniku ili statutu stoji zapisano da se osniva osiguravajuće društvo »za plovidbu i trgovinu« s glavnicom od 150.000 dubrovačkih dukata. To je društvo nosilo ime Dubrovačko trgovačko osiguravajuće društvo. Direktori toga novoga osiguravajućega društva bili su ovi: Pavo Haitilović (bio je vlasnik 11 akcija), Pavao Radmili (posjednik je 15 akcija) i Ivo Božov Božović (vlasnik je 15 akcija). Prokuristi, poslovođe i punopravni zastupnici društva bili su: Pero Trojani (koji je bio ujedno i vlasnik pet akcija) i Ivo Mostahinić (posjednik deset akcija). Ostali akcionari imali su od najmanje dvije do najviše deset akcija. Među akcionarima bilo je samo četiri dubrovačka vlastelina s uloženim kapitalom podijeljenim u 15 akcija.¹⁴ Takav ili sličan odnos slojeva dubrovačkog stanovništva bio je i u drugim dubrovačkim osiguravajućim društvima toga razdoblja.

Osim gore spomenutih osiguravajućih društava, našli smo arhivskih vijesti o još jednom novom osiguravajućem društvu »per la Navigazione e Commercio Nazionale« u Dubrovniku. Ono je počelo djelovati 10. lipnja 1803. godine. Glavnica mu je bila 100.000 dubrovačkih dukata — tj. 2.500 dubrovačkih dukata po pojedinoj dionici. To je zapravo bilo peto dubrovačko osiguravajuće društvo. Pravilnik toga petog društva sadržavao je samo deset točaka. To je društvo bilo pod upravom ovih direktora: Luko S. Pasarević (bio je vlasnik deset akcija), Abraham S. Pardo (posjedovao je 8 i 1/2 akciju). Blagajnik toga društva bio je Abraham S. Pardo. Ostali su akcionari bili: Jozo

¹⁴ HAD. Diversa de Foris, sv. 229, f. 65—73.

Bota (vlasnik šest akcija), David Luzzena (posjednik 4 i 1/2 akcije) i Jakob I. Pardo (vlasnik tri akcije).¹⁵ Tragove, odnosno arhivske vijesti o poslovanju ovog društva nalazimo već u 1808. godini.¹⁶

*

Iako nam nije namjera podrobnije analizirati osnivanje, postojanje i djelovanje tih dubrovačkih osiguravajućih društava, ipak ćemo se osvrnuti na neke vrlo važne i značajne djelatnosti u posljednjem desetljeću dubrovačke državnosti.

U djelatnosti tih pet dubrovačkih osiguravajućih društava bila su za ondašnje prilike uložena golema materijalna sredstva u vrijednosti od 570.000 dubrovačkih dukata, a što je bilo porazdjeljeno na oko stotinu dubrovačkih pomorskih kapetana, trgovaca i pomorskih privrednika. Među njima bilo je nekoliko veoma istaknutih Dubrovčana, a među tim istaknutijim na prvom mjestu je zacijelo stajao najistaknutiji: kapetan Ivan Antuna Kaznačić. Kapetan Kaznačić je bio glavni inicijator pomorskog osiguranja u Dubrovačkoj Republici toga razdoblja. On je bio glavni direktor dubrovačkog najdjelotvornijeg osiguravajućeg društva, koje se zvalo *Dubrovačko pomorsko osiguravajuće društvo*.

Kako nam je već poznato, kapetan Ivan Antuna Kaznačić završio je školovanje u poznatom dubrovačkom Colegiumu Ragusinum, a s uspjehom je svladao i urarski zanat. Zatim je pošao ploviti, pa je u svojoj dvadesetoj godini života postao zapovjednik trgovačkog jedrenjaka izvan jadranske plovidbe. Uz to se bavio i primijenjenom kartografijom. Neko je vrijeme diplomatski predstavnik i generalni konzul Dubrovačke Republike u Genovi. U Genovi je na tamošnjem Pravnom fakultetu (zajedno sa svojim nećakom Antunom Kaznačićem) pohađao pravne studije. Kao istaknuti pristaša ideja francuske revolucije, Francuzi su ga imenovali za komesara mornarice i postavili godine 1811. za direktora velikog Arsenala u Veneciji. Poslije 1814. godine (austrijska okupacija teritorija bivše Dubrovačke Republike) kapetan Kaznačić se bavi pravničkim privatnim poslovima ali se više zanima za književnost i povijest. U dubrovačkom pomorskom osiguranju Kaznačić zauzima posebno mjesto. U vezi s tim njegovim poslovanjem ime mu se od 1794. do 1814. godine najviše spominje u službenim dubrovačkim spisima¹⁷.

Osim kapetana Ivana A. Kaznačića u tom poslovanju sudjelovali su i ostali istaknuti dubrovački pomorski kapetani, trgovci i brodovlasnici karatisti. Od tih ovdje utvrđenih tridesetak inicijatora, osnivača, organizatora i upravljača osiguravajućih društava, najviše je bilo bavih kapetana zapovjednika trgovačkih jedrenjaka izvan jadranske plovidbe. Na drugom mjestu dolaze trgovci, a posebno oni koji su se bavili prekomorskom trgovinom, pa onda po redu dolaze četvero najistaknutijih dubrovačkih Židova; dok se samo jedan član dubrovačke patricijske obitelji nalazio među tom tridesetoricom.

Vrlo dobro organizirana i uspješno vođena ta dubrovačka osiguravajuća društva imala su u svojim rukama krupan kapital za svoje djelotvorno poslovanje. Tim kapitalom, sa svojim sposobnim upravljačima i dobrom orga-

¹⁵ HAD. *Diversa de Foris*, sv. 233, f. 135—137v.

¹⁶ HAD. *Diversa de Foris*, sv. 242, f. 113, 115 i 188.

¹⁷ *Josip Luetić*, Pomorac i diplomat Ivan, Antuna, Kaznačić s osvrtom na dubrovačko pomorstvo u 18. i poč. 19. stoljeća. Građa za pomorsku povijest Dubrovnika Pomorskog muzeja JAZU u Dubrovniku, knjiga 1, Dubrovnik 1954.

nizacijom ta su osiguravajuća društva zaista bila veoma čvrst oslonac i sigurna garancija uspješnog pomorsko-trgovačkog i nautičkog djelovanja trgovačkog brodograditelja dubrovačke države. A treba da se i ovom prilikom istakne: Dubrovačka Republika je svoje postojanje bazirala ponajviše — ako ne gotovo isključivo za razdoblja o kojem govorimo — na vlastitoj trgovačkoj mornarici; u prvom redu na onoj slobodne plovidbe izvan Jadranskog mora.

Koliko su financijski bila snažna ta osiguravajuća društva u Dubrovniku, može nam poslužiti i ovaj primjer: godine 1799. daju velik novčani zajam vladi Dubrovačke Republike.¹⁸

Kao dopunu naših izlaganja spomenut ćemo još neke nove vijesti o dubrovačkim osiguravajućim društvima.

Svoje poslovne prostorije — u arhivskim spisima po dubrovačku nazvane »Butige od Sikurtati« — ova društva smjestila su na glavnoj i na najprostranijoj ulici u Dubrovniku na Placi.¹⁹ Koliko je poslovanja obavljeno preko tih »Butiga od Sikurtati« i preko poslovnih ljudi tih osiguravajućih društava, to nam do danas nije uspjelo ni približno doznati, jer se nisu sačuvale poslovne knjige ni računovodstveni spisi tih dubrovačkih osiguravajućih društava. Po službenim arhivskim izvorima, doznali smo za jedan veći redni broj izdanih polica pomorskog osiguranja tih društava, koji je nosio broj 1.062.²⁰ Na osnovi tih arhivskih istraživanja doznali smo da su se osiguravali gotovo svi tipovi trgovačkih jedrenjaka, od male tartane pa preko trabakula — brodova jadranske plovidbe, do brikova (brigantina), pulaka i nava — i brodova izvan jadranske plovidbe, a koji su obavljali plovidbeno komercijalne poslove po Jadranskom, Crnom i Sredozemnom moru, a osiguravali su i one brodove koji su obavljali pomorsko prijevoznike poslove po Atlantskom oceanu sve do luka sjevernoameričkih država.^{20a} Nadalje, nisu se dubrovački brodovi osiguravali samo kod svojih osiguravajućih društava u Dubrovniku, već su se osiguravali i izvan dubrovačke države. Tako smo, na primjer, našli zabilježeno da su se Dubrovčani osiguravali kod »Società Greca d'assicurazione« u Trstu i kod »Assicurazione marittima di Venecia« u Veneciji.²¹ Isto tako potrebno je spomenuti i ovo: godine 1798. početak je osnivanja DUBROVAČKOG OSIGURAVAJUĆEG DRUŠTVA (Compagnia d'assicurazione Ragusea) u Trstu pod upravom F. Persteinera, generalnog konzula

¹⁸ Žarko Muljačić, o. c., 215—218.

¹⁹ HAD. Lamenta Criminale, sv. 210, f. 157v; sv. 222, f. 174 (direktor Ivo Maškarić).

²⁰ HAD. Diversa de Foris, sv. 230, f. 178. Osim toga pronašli smo još arhivskih izvora u kojima su zabilježene druge police pomorskog osiguranja, ali s manjim rednim brojevima. Tako na primjer: jedna je imala broj 805 — Diversa de Foris, sv. 241, f. 163; druga je imala broj 324 — Diversa de Foris, sv. 241, f. 157; treću smo pronašli s brojem 112 itd.

^{20a} HAD. Diversa de Foris, sv. 230, f. 106, 107, 112 i 178; sv. 231, f. 47, 48 (osigurava se brod do iznosa od 7.000 dukata) i 191v (osigurava se trgovački jedrenjak koji plovi do luka SAD 1803. godine); sv. 232, f. 214v i 218v; sv. 236, f. 229; sv. 238, f. 199; sv. 237, f. 129 (osigurava se brod koji plovi po Atlantskom oceanu sve do luka sjevernoameričkih država 1806. godine); sv. 240, f. 74; Diversa Navigationus, sv. 5, f. 103 (osigurava se brodski teret žitarica koji se prevozi na liniji Ankona —Barcelona); Diversa Navigationus, sv. 4, f. 166v iz 1805. godine (osigurani brik »Sv. Vlaho«, doživio brodolom). Ostale i druge vijesti o poslovanju tih dubrovačkih osiguravajućih društava obilato se može doznati iz arhivskih izvora naznačenih u bilješki br. 25.

²¹ HAD. Diversa de Foris, sv. 238, f. 30; Diversa terminazione e note della Navigazione, sv. 2, f. 144 i 163v; Diversa de Foris, sv. 235, f. 62 i 76v; Diversa della Navigazione, sv. 4, f. 166v.

Dubrovačke Republike za područje Trsta, i A. A. Pavovića. U tome su također sudjelovali kapetan P. Brseč i već nam dobro poznati osiguravatelj u Dubrovniku Stipan A. Kerša.²²

*

Točna je napomena Žarka Muljačića kako o prvim dubrovačkim u modernom smislu osiguravajućim društvima ništa nije objavljeno. Međutim, ne stoji mu tvrdnja da se u dokumentima arhiva Dubrovačke Republike nalazi malo tragova o poslovanju tih društava.²³ Muljačić je također u pravu kad kaže da se poslovne knjige, protokoli i registri tih osiguravajućih društava još nisu pronašli. U međuvremenu pronađena je samo jedna bilježnica (registar) »tocchi di sicurtà«.²⁴ Osim toga u našem arhivskom istraživanju često smo nailazili na spomen i pozivanje na »tocchi di sicurtà«.

O onom najznačajnijem faktoru — o čovjeku o ljudima koji su bili angažirani u dubrovačkim osiguravajućim društvima imamo nešto više vijesti od onih koje su mogle biti eventualno sačuvane i u društvenim poslovnim knjigama. U našem daljem izlaganju najprije donosimo njihov popis.

Inicijatori, osnivači, organizatori, upravljači, akcionari i osnivači dubrovačkih osiguravajućih društava bili su: Abram Natan Ambonetti, Rafo Andrović, Jozo Bota, Ivo Božov Božović, Ivo Jakov Božović, S. Glumac, N. Haitilović, I. Ivanković, I. Ivanović, I. A. Kaznačić, S. Kerša, M. Krtica, P. Kulušić, Mojsije Vita Levi Mandolfo, Ivo Maskarić, Ivo Mostahinić, I. Mesi, Antun Miletić, Tomo Mitrović, P. Novaković, Pavo Radmili, N. Rigi, N. Rustan, Abram Pardo, Leon Pardo, Luko Pasarević, S. Senkić, I. Sinica, Marin Niko Sorgo (jedini iz dubrovačke patricijske obitelji), M. Stahorović, N. Svilokos, M. Tomašević, Baldo Trojani, Pero Trojani, I. L. Vlajki.

Ovo su *glavni akcionari* tih društava: D. Amadio, A. Ambonetti, R. N. Ambonetti, R. Andrović, Anica Ašik, M. Đ. Bona, I. B. Božović, I. J. Božović, B. Braili, I. Bosdari, I. Buč, B. Burić, B. Drašković, M. O. Giorgi, dr L. Giromella, S. Glumac, I. Golubović, F. V. Gozze, P. Haitilović, I. Hida, I. Ivanović, A. Ivanović, I. G. Ivelja-Ohmučević, Ruben Janni, I. J. Kazilar, I. A. Kaznačić, S. Kavović, S. Kerša, V. Klišević, Đ. Kristić, M. Krtica, P. Kulišić, J. Kuničić, I. Lalić, M. Lazarović, M. Lindi, M. Magud, M. V. Levi Mandolfo, V. N. Marteleti, I. Maskarić, I. Mesi, A. Miletić, T. Mitrović, I. Montenegri, I. Mostahinić, J. Nardeli, P. Natali, L. Novaković, I. Papi, J. Pardo, I. Pasarević, L. I. Perić, L. Peričević, A. Piskulić, M. N. Pozza, P. Prlender, P. Radmili, S. Radinković, O. L. Ranjina, N. Rigi, Jozef Izak Russi, N. Rustan, S. Senkić, I. Sinica, I. Sivrić, M. Stahorović, I. K. Stay, Đ. N. Sorgo, I. A. Sorgo, N. Svilokos, Jozef Terni, S. N. Terni, M. Tomašević, B. Trojani, V. Trojani, P. Trojani, V. Vilenik, I. Vlajki, N. Vojvodić i N. Šodrnja.²⁵

²² Josip Luetić, Iz rada konzulata Dubrovačke Republike u Trstu. Jadranski zbornik, Rijeka—Pula, 1962, str. 231—232.

²³ Žarko Muljačić, Prva moderna osiguravajuća društva, ..., o. c. Josip Luetić, Registar Dubrovačkog pomorskog osiguravajućeg društva u starom Dubrovniku »G. D. B.«. Pomorstvo br. 6—7, Rijeka 1957.

²⁴ Josip Luetić, Registar Dubrovačkog pomorskog osiguravajućeg društva ... o. c.

²⁵ Ti su popisi izrađeni po citiranom članku Žarka Muljačića i nadopunjeni novim imenima prema našim arhivskim istraživanjima. Evo tih novih arhivskih signatura iz kojih se može osim imena glavnih osiguravatelja pronaći različite vijesti o poslovanju dubrovačkih osiguravajućih društava: *Za godinu 1797*: Comandamenti et sententiae navigationis, sv. 5, f. 166; *Diversa de Foris*, sv. 205, f. 321 i 322;

Dakle, u tome pomorsko osiguravajućem poslovanju (kao osnivači, organizatori i glavni osiguravatelji) bilo je uključeno oko stotinu dubrovačkih državljana. Oni su bili izravno vezani za uspjeh ili neuspjeh dubrovačkog pomorskog osiguranja u tome razdoblju. Oni su bili u profesionalnom smislu najodgovorniji za sigurno i najdjelotvornije djelovanje osiguravajućih društava modernog tipa u dubrovačkoj državi. Među njima najviše je bilo pomorskih kapetana zapovjednika trgovačkih jedrenjaka izvan jadranske plovidbe i karatista suvlasnika pojedinih karata vlasništva dubrovačkih trgovačkih jedrenjaka jadranske i izvanjadranske plovidbe. O tim glavnim nosi-

Ruoli de Bastimenti, sv. 11, f. 1,5, 8v, 24 i 52; *Diversa Navigationus*, sv. 3, f. 33, 1798. godine: *Diversa de Foris*, sv. 222, f. 66 i 163; sv. 223, f. 64v i 83; *Div. term. e note Navig.*, sv. 2, f. 5 i 19v; *Lamenta Criminale*, sv. 210, f. 157v: to je društvo imalo svoje radne prostorije na Placi u Dubrovniku — »Butigha od Sicurtati na Plazi«. U tim spisima stoji da su se dubrovački brodovi osiguravali i u Trstu kod »Società Greca d'Assicurazione«. 1799. godine: *Diversa de Foris*, sv. 223, f. 95, 156, 166v, 279, 283 i 283v; *Diversa de Foris*, sv. 224, f. 148, 157 i 165v; *Diversa de Foris*, sv. 225, f. 2v; *Dopisi Pomorskog ureda (Littere Offitii Navigationis)*, sv. 2, f. 35; *Com. et sent. Navig.*, sv. 7, f. 26, 30, 38 i 40; *Postupak u pomorskim sporovima (Intentiones Navigationis)*, sv. 2, f. 43 i 44. 1800. godine: *Diversa de Foris*, sv. 226, f. 13, 69—72, 215 i 264; *Div. term. e note Navig.*, sv. 2, f. 163v; *Com. et sent. Navig.*, sv. 7, f. 208 i 259; *Ruoli de Bastimenti — passim*. 1801. godine: *Div. Navig.*, sv. 3, f. 160; Najaktivniji u ovim poslovima bili su bivši kapetani A. Miletić, I. A. Kaznačić i T. Mitrović — »Directores Assesurationis Maritima Rhacusij«; *Div. Foris*, sv. 227, f. 26, 52, 148v i 157v; *Div. Foris*, sv. 228, f. 109 i 112. 1802. godine: *Div. Foris*, sv. 229, f. 65—73, 127, 146v, 218v, i 231; *Div. Foris*, sv. 230, f. 4v, 6, 60, 90, 96, 105, 106, 107 i 112; *Ruoli de Bastimenti*, sv. 11, f. 42 (vidi bilješku na toj stranici); *Ruoli de Bastimenti*, sv. 15, f. 30 i 42v. 1803. godine: *Div. Foris*, sv. 230, f. 178; *Div. Foris*, sv. 231, f. 24, 47, 48, 49, 76, 191v i 194. *Div. Foris*, sv. 232, f. 40v, 211, 214, 218v, 251 i 272. 1804. godine: U ovoj godini vrlo aktivno je »Scanzello d'assicurazione Ragusea« pod direkcijom L. S. Pasarevića i Abrama Parda, koji su bili ovlašteni da potpisivaju »tocchi di sicurtà«. Početak rada ovog društva bio je 6. VI. 1803. i ugovoreno je bilo da će djelovati do 10. VI. 1806. — *Com. et sent. Navig.*, sv. 9, f. 19. Još jedna »Bottega di Sicurtà« nalazila se je na Placi (u toj je »uredovao« I. Maskarić) — *Lam. Crim.*, sv. 222, f. 174; *Div. Foris*, sv. 232, f. 319v; *Div. Foris*, sv. 233, f. 3v, 4v, 135 i 225. 1805. godine: »R. Bonfiol (konzul Dubrovačke Republike u Veneciji) e Comp. Assicuratori dell'Assicurazione marittima di Venezia« osiguravaju jedan dubrovački brod. U toj godini, kao i prije a tako i poslije nje, spominje se »Libro copia Polizze della Sicurtà«; *Div. Foris*, sv. 235, f. 62, 76v, 229; *Div. Navig.*, sv. 4, f. 166v; *Div. Navig.*, sv. 5, f. 24v, 103, 108, 110v i 197. 1806. godine: U ovoj godini spominje se »Unione d'Assicurazione Ragusea« i vrlo su aktivna tri dubrovačka osiguravajuća društva, kojima su direktori A. Miletić, I. A. Kaznačić, T. Mitrović, S. Kerša, M. Tomašević, L. Pasarević i Abram S. Pardo, »Direttori delle tre società d'Assicurazione di Ragusa« — *Div. Foris*, sv. 237, f. 25v, 96, 129, 148, 149v, 212, 212v i 224; *Div. Foris*, sv. 238 f. 30, 63v, 114v, 149v, 172 i 199. 1807. godine: I u ovoj su godini još aktivna ta društva: *Div. Foris*, sv. 239, f. 30v, 37v, 43, 70, 66, 71, 75, 85v, 102, 112v i 149; *Div. Foris*, sv. 240, f. 74. 1808. godine: Još uvijek djeluju dubrovačka osiguravajuća društva. Tada je S. Kerša bio »Rettore della Compagnia d'Assicurazione di Ragusa«. U vezi s nastalim događajima i s obzirom na »varie controversie relative« na pomorsko osiguranje i na pomorske mjenice, Dubrovčani su tražili iz Rima od najpoznatijih pravnika i dobili mišljenje s obzirom na upit je li zaustavljanje i raspreda (nakon francuske okupacije teritorija Dubrovačke Republike) dubrovačkih brodova havarija — *Div. Foris*, sv. 241, f. 150v, 152v, 154, 156, 157, 158, 163, 215v i 225; *Div. Foris*, sv. 242, f. 19, 21v, 45 do 62. (Ovaj arhivski izvor je vrlo važan jer je u njemu opširno pravno mišljenje iz Rima u vezi s pomorskim osiguranjem i havarijom), 113, 115v, 174v, 188, 200 i 210v; *Div. Foris*, sv. 243, f. 104; *Div. Navig.*, sv. 5, f. 184. 1809. godine: *Div. Foris*, sv. 245, f. 252; *Arboracci de Bastimenti*, sv. 14, f. 219 i 252. Tu su likvidacije pomorskih osiguranja, pa rasprave o klauzulama o osiguranju i o policama pomorskog osiguranja. 1811. godine: *Div. term. et note Navig.*, sv. 2, f. 250; *Div. Navig.*, sv. 5, f. 103v. U tim izvorima još uvijek ima spomena o tim društvima.

ocima djelatnosti pomorskog osiguranja u Dubrovačkoj Republici vodili smo posebnu brigu, pa nam je uspjelo da barem djelomično očistimo zapretenu arhivsku prašinu zaborava koja se bila nataložila na te nekadašnje poznate i u ondašnjem pomorskom svijetu priznate pomorsko-trgovačke poduzetnike i nautičke stručnjake. Tako ćemo u nastavku ovog našeg izlaganja štogod donijeti iz njihova života i djelovanja.

Abram Natan Ambonetti je od 1797. do 1806. godine karatist — suvlasnik broda,²⁶ Ivo Ivanković je pomorac, suvlasnik karatist jedrenjaka i sudac arbitar u rješavanju pomorsko-trgovačkih sporova.²⁷ Abram Leona Pardo, brodovlasnik suvlasnik je brodova jadranske i izvanjadranske plovidbe, pomorski je privrednik, trgovac, sudac arbitar u pomorsko-trgovačkim sporovima.²⁸ Marin Niko Sorgo suvlasnik je u jednom manjem trgovačkom jedrenjaku.²⁹ Ivo Vlajki podsekretar je Dubrovačke Republike, veletrgovac, suvlasnik brodova, kućevlasnik i zemljoposjednik. Njegove kuće, ljetnikovci, baštine, maslinjaci, gajevi i vinogradi u Dubrovniku, Ombli i Orašcu zbog namirbe nekog dugovanja bili su procijenjeni na 100.000 dubrovačkih dukata.³⁰ Ruben Ambonetti imao je udjela vlasništva u briku »Fortunato« i u drugim trgovačkim jedrenjacima od 1797. do 1809. godine. Godine 1804. jedan od njegovih karata vrijedio je 600 dubrovačkih dukata. Te godine Ruben Ambonetti osniva u Trstu svoje veliko trgovačko poduzeće.³¹ Ivo Bosdari je karatist od 1796. do 1810. godine.³² U to vrijeme jedan od najpoznatijih Cavtana, pomorskih kapetana, suvlasnik brodova, kartograf i konzul dubrovačke države, Jozo Nardeli bio je dosta angažiran u dubrovačkom pomorskom osiguranju.³³ Ivo Papi (također iz Cavtata), patrolni zapovjednik trgovačkog jedrenjaka jadranske plovidbe, ujedno je i glavni vlasnik broda,³⁴ dok je Luko Peričević, zapovjednik broda izvanjadranske plovidbe, i suvlasnik jedrenjaka.³⁵ Vicko Vilenik je potomak jednog od najpoznatijih gruških brodogradilišnih poduzetnika koji su imali osim brodogradilišta na Lapadu i svoju trgovačku tvrtku, a Vicko je i suvlasnik karatist brodova. Kao malu ilustraciju imovnog stanja Vicka Vilenika donosimo: imao je pušku i pištolj koji su bili intarzirani srebrom, a to je vrijedilo 878 dubrovačkih dukata.³⁶ Miho Vojvodić je pomorski kapetan i suvlasnik broda.³⁷ Marin Orsat Đorđić je samo suvlasnik karatist broda.³⁸ Jedan od najpoznatijih dubrovačkih liječnika prof.

²⁶ HAD. Ruoli de Bastimenti, sv. 11, f. 2 i 12v (1797).

²⁷ HAD. Div. Foris, sv. 237, f. 44; Ruoli de Bastimenti, sv. 15, 54 i sv. 16, f. 17v i 21v.

²⁸ HAD. Ruoli de Bastimenti, sv. 11, f. 31 (1797); sv. 15, f. 12v i 64; sv. 16, f. 33v i sv. 17, f. 48; Div. Foris, sv. 241, f. 105v i sv. 243, f. 69.

²⁹ HAD. Ruoli de Bastimenti, sv. 15, f. 30 i sv. 17, f. 31.

³⁰ HAD. Div. Foris, sv. 245, f. 257v; Ruoli de Bastimenti, sv. 11, f. 31; sv. 15, f. 15 i 23.

³¹ HAD. Ruoli de Bastimenti, sv. 11, f. 40v, 52 i 57; sv. 12, f. 10; sv. 15, f. 24 i 46v; sv. 16, f. 21v, 46 i 48v; sv. 17, f. 6v, 20 i 24; Div. Foris, sv. 234, f. 149.

³² HAD. Ruoli de Bastimenti, sv. 11, f. 31; sv. 15, f. 10, 30, 129v; sv. 16, f. 21, 33v i 57v; sv. 17, f. 48.

³³ HAD. Ruoli de Bastimenti, sv. 15, f. 30 i sv. 17, f. 3 i 12.

³⁴ HAD. Ruoli de Bastimenti, sv. 14, f. 59.

³⁵ HAD. Ruoli de Bastimenti iz 1800. godine, f. 27 i sv. 16, f. 44.

³⁶ HAD. Div. Foris, sv. 240, f. 159 i sv. 244, f. 196v; Ruoli de Bastimenti, sv. 11, f. 46 i sv. 15, f. 14 i 33v.

³⁷ HAD. Ruoli de Bastimenti, sv. 11, f. 14 i sv. 16, f. 20.

³⁸ HAD. Ruoli de Bastimenti, sv. 15, f. 29; sv. 16, f. 21 i 25; sv. 17, f. 62.

dr. Lovro Giromella je karatist suvlasnik broda i pomorski trgovac,³⁹ kao i Stjepo Glumac.⁴⁰ Kapetan Andro Ivanović (porijeklom iz Mravince ponad Slanoga) revizor je brodskih knjiga, sudski stručnjak za pomorsko-trgovačke poslove i karatist suvlasnik nekoliko karata u tri trgovačka jedrenjaka.⁴¹ Moise Vita Mandolfo stoji na čelu snažne trgovačke tvrtke, a on i žena mu suvlasnici su karatisti brodova.⁴² Kata Ragnina Orsatova žena također je karatist suvlasnik broda.⁴³ Pero Natali rentijer je i suvlasnik broda (godine 1805. uložio je oko 10.000 dubrovačkih dukata u radionicu sapuna u Dubrovniku koju je vodio majstor L. Beson i sinovi).⁴⁴ Rafo Andrović, sudski je ekspert i procjenitelj, arbitar u pomorsko trgovačkim poslovima, a u zajednici sa ženom posjeduje kuću i »butigu« u ulici »Među crevljarima« u starom dijelu grada Dubrovnika.⁴⁵ Stjepo i Anto Bota samo su suvlasnici brodova.⁴⁶ Kapetan Ivo Božov Božović poznati je trgovački poduzetnik i sudski je ekspert,⁴⁷ a njegov rođak Ivo Jakov Božović patrun brodar i karatist broda.⁴⁸ Marin Hajtilović je procjenitelj brodske opreme na gruškome brodogradilištu i suvlasnik samo dva karata u jednom brodu.⁴⁹ Pero Kulišić i pomorski kapetan Ivo Mostahinić samo su karatisti vlasnici četiri dijela od moguća 24 karata u jednom brodu.⁵⁰ Kapetan Andro Miletić je pomorsko trgovački poduzetnik, sudski arbitar i procjenitelj u brodarskim trgovačko-novčanim poslovanjima.⁵¹ Kapetan duge plovidbe Tomo Mitrović na čelu je jedne od najjačih trgovačkih tvrtki »Tomo Mitrović & Comp.«, pomorsko-trgovački je poduzetnik, kreditor, sudac arbitar, procjenitelj brodske opreme itd.⁵² Pavo Radmili kapetan je duge plovidbe i pomorsko-trgovački poduzetnik a uz to je sudski stručnjak za pomorsko trgovačke sporove; kao ilustraciju o njegovoj imovnoj moći donosimo samo ovo: za samo uređenje oko njegove kuće i vrta godine 1800. potrošio je iznos od 1.000 dubrovačkih dukata.⁵³ Kapetan Stjepo Senkić dosta je bio razvio svoju pomorsku trgovinu; bio je član i sudionik u velikim poslovima »Društva za trgovinu sa SAD«, u kojem je

³⁹ HAD. Ruoli de Bastimenti, sv. 17, f. 54v. *Josip Luetić*, *Le condizioni igienico-sanitarie dei marittimi Ragusei dal 1780 fino alla caduta della Repubblica di Ragusa e i rapporti delle repubbliche marinare italiane e la Repubblica di Ragusa*. Atti del XXVI Congresso Nazionale di Storia della Medicina, Roma 1976.

⁴⁰ HAD. Ruoli de Bastimenti, sv. 15, f. 30.

⁴¹ HAD. Div. term. et note Navig., sv. 2, f. 234v i 236; Ruoli de Bastimenti, sv. 11, f. 2; sv. 12, f. 4v; sv. 15, f. 12v i 24v; sv. 16, f. 21; sv. 17, f. 6v i 54v.

⁴² HAD. Ruoli de Bastimenti, sv. 11, f. 38v; sv. 12, f. 10; sv. 15, f. 13v; sv. 16, f. 34 i 34v; sv. 17, f. 33v i sv. 18, f. 27.

⁴³ HAD. Ruoli de Bastimenti, sv. 12, f. 4v; sv. 15, f. 30, 43v i 62; sv. 17, f. 94v.

⁴⁴ HAD. Diversa de Foris, sv. 235, f. 45—48; Ruoli de Bastimenti, sv. 11, f. 38 i 47.

⁴⁵ HAD. Div. Foris, sv. 227, f. 55 i sv. 242, f. 91v i 197v; Ruoli de Bastimenti za godinu 1798. na listu 40.

⁴⁶ HAD. Ruoli de Bastimenti, sv. 16, f. 31 i sv. 18, f. 27.

⁴⁷ HAD. Diversa de Foris, sv. 242, f. 91v; Ruoli de Bastimenti, sv. 15, f. 19v.

⁴⁸ HAD. Ruoli de Bastimenti, sv. 15, f. 26; sv. 16, f. 51 i sv. 17, f. 11.

⁴⁹ HAD. Diverse terminazioni e note dell'Ufficio della Navigazione, sv. 2, f. 221; Ruoli de Bastimenti, sv. 14, f. 10; sv. 14, 13 i sv. 16, f. 14v.

⁵⁰ HAD. Ruoli de Bastimenti za godinu 1799. na listu 54v; sv. 14, f. 59 i 64, te sv. 17, f. 46.

⁵¹ HAD. Diversa de Foris, sv. 236, f. 250v; sv. 239, f. 61; sv. 243, f. 69 i sv. 244, f. 237; Diverse terminazioni e note dell'Ufficio della Navigazione, sv. 2, f. 219, 229 i 239; Ruoli de Bastimenti, sv. 12, f. 9 i sv. 14, f. 11.

⁵² HAD. Diverse terminazioni e note dell'Ufficio della Navigazione, sv. 2, f. 219, 220, 221, 229, 234 i 239; Ruoli de Bastimenti, sv. 12, f. 10.

⁵³ HAD. Diversa de Foris, sv. 226, f. 230 i sv. 234, f. 50; Ruoli de Bastimenti, sv. 11, f. 30.

bio uloženi kapital u iznosu od 93.931 »pezze collonarie«. Uz to kapetan Senkić je i sudski arbitar u pomorsko-trgovačkim sporovima.⁵⁴ Kapetan Ivo Sinica sudski je pregledatelj brodskih knjiga i suvlasnik brodova,⁵⁵ a kapetan Niko Svilokos iz Koločepa samo je suvlasnik broda.⁵⁶ Međutim, kapetan Baldo Trojani veliki je pomorski poduzetnik, ali s manjom srećom u novčanim uspjesima. To zaključujemo po ovim okolnostima: stanovao je u tuđoj kući. Pa, iako je stanovao u tuđoj kući, imao je visoki standard življenja. To se može zaključiti po relativno visokoj stanarini, po sluškinjama koje su posluživale u njegovoj kući, po putovanjima izvan dubrovačke države i to uz pratnju slugu. Nadalje, Baldo Trojani je član trgovačke tvrtke Stipan Kerša & Comp., u kojoj je bilo uloženo 50.000 dubrovačkih dukata. U drugom trgovačkom društvu pod nazivom »Negozio di Mar Nero« također je bio uložio svoj kapital. Osim toga sudac je arbitar, procjenitelj i zakleti sudski vještak za pomorsko-trgovačko novčano poslovanje.⁵⁷ Njegov brat kapetan Pero Trojani je do 1800. godine konzul dubrovačke države u Modonu, kad se bio razbolio te napustio konzularnu službu. Od tada se ponajviše bavi pomorsko-trgovačkim poslovima, a vlasnik je samo dva karata vlasništva jednog broda.⁵⁸ Kapetan Baldo Burić sa Šipana suvlasnik je brodova od nekoliko karata.⁵⁹ Kapetan Baldo Drašković je uz suvlasništvo trgovačkih jedrenjaka angažiran u pomorsko-trgovačkoj tvrtki pod nazivom »Melko Drašković & Comp.«, u kojoj je bilo uloženo deklariranog kapitala u iznosu od 44.000 dubrovačkih dukata.⁶⁰ Jedan među viđenijim pomorskim kapetanima trgovačko pomorskim poduzetnicima, bankarima i osiguravateljima u Dubrovačkoj Republici bio je kapetan Ivo Hiđa. Bio je zapovjednik velike dubrovačke nave imenom »Il Coraggioso«, kad su se na tome brodu događale nemile svađe i tuče među mornarima i vođom palube. Mornari su se tužili generalnom konzulu Dubrovačke Republike u Alicanteu i dobili su zadovoljštinu. To se događalo 1795. godine, a četiri godine poslije tih događaja kapetan Ivo Hiđa doživio je brodolom i totalan gubitak broda. Posjedovao je svoju obiteljsku kuću i baštine s maslinicima na Konalu poviše Dubrovnika.⁶¹ Pavo Haitilović je patrolni zapovjednik brodova jadranske plovidbe, karatist suvlasnik je broda i sudski je stručnjak za pregled brodskih knjiga i isprava.⁶² Kapetan Ivo Jakova Kazilar iz Cavtata je karatist,⁶³ kao i kapetan Jako

⁵⁴ HAD. Diversa de Foris, sv. 227, f. 55; sv. 233, f. 9; sv. 235, f. 223 i sv. 242, f. 107; Ruoli de Bastimenti, sv. 15, f. 3v i sv. 16, f. 12v.

⁵⁵ HAD. Diverse terminazioni e note dell'Officio della Navigazione, sv. 2, f. 245; Diversa de Foris, sv. 238, f. 128 i Ruoli de Bastimenti, sv. 14, f. 47.

⁵⁶ HAD. Ruoli de Bastimenti, sv. 12, f. 12v.

⁵⁷ HAD. Diversa de Foris, sv. 230, f. 52v; sv. 235, f. 106 i sv. 244, f. 222v; Diverse terminazioni e note dell'Officio della Navigazione, sv. 2, f. 176 i 229v; Ruoli de Bastimenti, sv. 17, f. 59 i Lamenta Criminale, sv. 202, f. 68 iz 1793. godine.

⁵⁸ HAD. Consilium Rogatorum, sv. 207, f. 164 — do 1800. godine je plovio, a poslije bolesti napušta zapovjedništvo broda — Ruoli de Bastimenti, sv. 11, f. 50. *Vinko Ivančević*, Diplomatsko-konzularna predstavništva Dubrovačke Republike u XVIII. i XIX. stoljeću, Pomorski zbornik, knjiga 3, Zadar 1965, str. 860.

⁵⁹ HAD. Ruoli de Bastimenti, sv. 15, f. 20 i sv. 16, f. 65.

⁶⁰ HAD. Diversa de Foris, sv. 236, f. 239v; Ruoli de Bastimenti za 1799. godinu na listu 51 i sv. 16, f. 14.

⁶¹ HAD. Consilium Rogatorum, sv. 205, f. 168v; Lamenta Criminale, sv. 202, f. 37v i 40 iz 1793. godine; Diversae Navigationus, sv. 3, f. 101 iz 1795. godine na brodu »Il Coraggioso«; Ruoli de Bastimenti, sv. 15, f. 18 i 37.

⁶² HAD. Diverse terminazioni e note dell'Officio della Navigazione, sv. 2, f. 204v i f. 222; Ruoli de Bastimenti, sv. 14, f. 10 i 13.

Kuničić iz Koločepa,⁶⁴ a kapetan Marko Lindi (u Barceloni je neko vrijeme trgovao),⁶⁵ kapetan Marko Magud iz Konavala⁶⁶ i kapetan Vlaho Marteleti iz Dubrovačkog primorja⁶⁷ također su suvlasnici karatisti brodova. »Kančeljer« kapetanije u Trstenici na Pelješcu Marko Lazarović je suvlasnik broda.⁶⁸

S obzirom na to da ćemo u ovom radu donijeti in extenso prijepis statuta osiguravajućeg društva za plovidbu i trgovinu — koje je nosilo naziv »Dubrovačko trgovačko osiguravajuće društvo« iz 1802. godine, sada ćemo, pored onog što se za neke već nešto reklo, progovoriti o direktorima, prokuratorima i članovima ortacima toga društva. Kapetan Pavo Haitilović u zajednici sa ženom imao je tri karata vlasništva jednog broda, a bio je sudac arbitar za pomorsko trgovačke sporove.⁶⁹ Kapetan Pavo Radmili iz Slanoga zapovjednik je brodova prekoceanske plovidbe, od 1798. do 1815. godine imao je vlasništvo 12 karata, dakle vrijednosti od pola broda. Njegova žena Vica bila je također suvlasnik broda.⁷⁰ Veletrgovac, pomorski kapetan i vlasnik pet i pol karata suvlasništva jednog trgovačkog jedrenjaka Ivo Božov Božović bio je poznati pomorski poduzetnik i stručnjak te sudski ekspert za komercijalno pomorske sporove.⁷¹ Kapetan Pero Trojani je suvlasnik broda u visini od dva i pol karata; njegova žena Margarita također je suvlasnica broda.⁷² Isto tako je poznati pomorski stručnjak kapetan Ivo Mostahinić uspješan pomorski poduzetnik i suvlasnik broda; samo je kapetan Mostahinić nešto bolje zaradivao i ugodnije živio dok je plovio. Godine 1798. na svojem brodu ukrcao je svoju ženu Nikoletu i sluškinju Anu Beatović iz Ošljega da kao putnice posjete Trst i Veneciju.⁷³ Pripadnik jedne od najviđenijih dubrovačkih židovskih obitelji Jakob Terni suvlasnik je broda, trgovac i gaštald »Universitatis Hebrorum« u Dubrovniku.⁷⁴ Ostali članovi ortaci toga novog dubrovačkog osiguravajućeg društva, osim Nikole Rustana i Pera Prlendera, bili su karatisti suvlasnici trgovačkih jedrenjaka Dubrovačke Republike.⁷⁵

⁶³ HAD. Ruoli de Bastimenti, sv. 12, f. 4 i 46. Njegov brat bio je konzul Dubrovačke Republike u Genovi. *Ilija Mitić*, Konzulati i konzularna služba starog Dubrovnika, Dubrovnik 1973, str. 184, 191. i 192.

⁶⁴ HAD. Diversa de Foris, sv. 235, f. 147; Ruoli de Bastimenti, sv. 16, f. 23.

⁶⁵ HAD. Littere Offitii Navigationis, sv. 10 br. 52; Ruoli de Bastimenti, sv. 15, f. 45 i sv. 16, f. 24.

⁶⁶ HAD. Ruoli de Bastimenti za godinu 1800. na listu 9.

⁶⁷ HAD. Consilium Rogatorum, sv. 208, f. 89 od 1801. godine; Ruoli de Bastimenti, sv. 15, f. 9 i sv. 18, f. 18.

⁶⁸ HAD. Consilium Rogatorum, sv. 210, f. 85v od 11. XII 1806. godine; Ruoli de Bastimenti za godinu 1799. na listu 79, te sv. 15, f. 41v.

⁶⁹ HAD. Diversa de Foris, sv. 239, f. 61; Ruoli de Bastimenti, sv. 11, f. 36v i 42; sv. 15, f. 29, 42v, 43, 44v, 62 i 64; sv. 16, f. 28v, 48v i 57v; sv. 17, f. 62; sv. 18, f. 27.

⁷⁰ HAD. Ruoli de Bastimenti, sv. 15, f. 29 (Slano) i f. 43v; sv. 17, f. 2 (tu je zabilježeno da je u jednom brodu imao dvanaest dijelova vlasništva — karata broda) i sv. 16, f. 12v (a tu je zabilježeno da je njegova žena Vicà karatist, suvlasnik broda).

⁷¹ HAD. Diversa de Foris, sv. 242, f. 91v; Ruoli de Bastimenti, sv. 15, f. 12; sv. 16, f. 12v i 37v; sv. 17, f. 3.

⁷² Vidi bilješku 58. Dodatak tim vijestima našli smo u ovim arhivskim vreli-ma: HAD. Diversa de Foris, sv. 237, f. 225 i Ruoli de Bastimenti, sv. 15, f. 12v, 23, 29, 33v, 43v, 53 i 62; sv. 16, f. 17; sv. 17, f. 62; sv. 18, f. 27.

⁷³ HAD. Ruoli de Bastimenti, sv. 11, f. 31; sv. 15, f. 12; sv. 16, f. 17; sv. 17, f. 2 i 33v; sv. 18, f. 28v; A—P, f. 91 iz 1789. godine; Diversa de Foris, sv. 248, f. 8.

⁷⁴ HAD. Ruoli de Bastimenti, sv. 11, f. 8; sv. 14, f. 24v i sv. 15, f. 12.

⁷⁵ HAD. Ruoli de Bastimenti, sv. 11, f. 8v, 22, 31, 44, 49, 52; sv. 14, f. 24v; sv. 15, f. 10, 21, 24v, 29, 30, 35v, 42v, 53v i 62; sv. 16, f. 12v, 15, 37v i 48; sv. 17, f. 2, 3, 31, 48, 52; Consilium Rogatorum, sv. 210, f. 1; Lamenta Criminale, sv. 208, f. 138v; Consilium Rogatorum, sv. 207, f. 114; Lamenta Criminale, sv. 221, f. 126v itd, itd.

S obzirom na djelatnost pomorskog osiguranja bilo je usko povezano i djelovanje vrlo važne i veoma značajne posebno organizirane pomorske ustanove takozvane Skupštine — Pomorskog konzulata Dubrovačke Republike. Taj Pomorski konzulat dubrovačke države obavljao je poslove registriranja, preslušavanja i vođenja uviđaja o brodolomima, pomorskim nezgodama i havarijama na moru. Na osnovi zapisnika i uviđaja pomorskih stručnjaka (imenovanih od Pomorskog konzulata) o tim pomorskim havarijama rješavali bi se pomorsko-imovinski zahtjevi nastradalih ili havariranih brodova, u prvom redu iz naslova pomorskih osiguranja. Imamo sačuvane te zapisnike, ali tek od 1632. godine. Nedavno smo pregledali još jednom te zapisnike za razmatrano razdoblje u ovom radu, pa smo u tim brižljivo vođenim zapisnicima Pomorskog konzulata u Dubrovniku našli zabilježeno da su skupštinari te ustanove od 15. veljače 1800. do 6. lipnja 1811. godine registrirali preko 209 pomorskih nezgoda na moru i brodoloma trgovačkih jedrenjaka različitih tipova brodova i raznih pomorskih zastava. Od toga je bilo 107 prijavljenih havarija kapetana dubrovačkih trgovačkih jedrenjaka. Od stranih pomorskih zastava najviše je bilo prijavljenih havarija kapetana zapovjednika trgovačkih brodova s Apeninskog poluotoka, pa brodova pod zastavom Austrijske Carevine, carske Rusije, Francuske, te Velike Britanije, i trgovačkih brodova pod zastavom jeruzalemske i papinske države.⁷⁶

U završetku ovih izlaganja o ovoj toliko vrijednoj i za pomorski život toliko značajnoj djelatnosti moglo bi se zaključiti da je ovime malo rečeno. Ali onaj koji je radio u arhivskom fondu Dubrovačke Republike u Historijskom arhivu u Dubrovniku zna da je naporno doći i do ovih podataka do kojih smo došli. Ti su podaci bili uneseni u spise »državnih« javnih ureda. Arhivi dubrovačkih osiguravajućih društava, kao »privatni« arhivi, nisu se do danas pronašli. Da bi ostao trag o njima u državnim spisima, valjalo je da se štogod posebno dogodi (u vezi s radom tih društava) da bi to ostalo zabilježeno u spisima arhivskog fonda Dubrovačke Republike. Stoga je trebalo dugotrajnim i strpljivim istraživačkim radom pronalaziti te vijesti u različitim službenim spisima tu i tamo po arhivskim knjigama pronađene vijesti ispisivati. Tako skupljene podatke postavili smo jedne uz druge u posebnu kartoteku. Kad smo ih tako spojili, tek onda smo mogli doći do zaključka da

---

⁷⁶ HAD, Assemblee e Consolato di Mare (Serija 56/4 — 14 knjiga). *Josip Luetić*, Pomorac i diplomat I. Kaznačić s osvrtom na dubrovačko pomorstvo 18. i poč. 19. st. Građa za pomorsku povijest Dubrovnika Pomorskog muzeja JAZU u Dubrovniku, knjiga 1, Dubrovnik 1954; iskoristili smo tu seriju na str. 13—14. Isto tako je to učinjeno i u Građi za pomorsku povijest Dubrovnika 2, na str. 119, 126, 146, 155, 177, pa u Građi 3, str. 53, 55, 122, 129. i 130. itd. *Zdravko Sundrica*, Dubrovački pomorski konzulat — Neiskorištene arhivske knjige iz pomorstva u Dubrovačkom pomorskom arhivu »Pomorstvo«, br. 9, Rijeka 1954. *Zdravko Sundrica*, Konzulati i nezgode na moru, »Naše more«, br. 2, Dubrovnik 1956. *Josip Luetić*, »Prove di Fortuna« di navi veneziane a Ragusa, Bollettino dell'Istituto di Storia della Società e dello Stato, vol. II (1960), Venezia. *Josip Luetić*, Havarije bokeljskih brodova u spisima Skupštine Pomorskog konzulata Dubrovačke Republike od 1629. do 1811. godine, Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru, svezak XX, Kotor 1972, str. 133—143.

se iz tih ispisa može napraviti jedna pa barem i okrnjena cjelina. Eto, na kraju ipak smatramo da je ovo, iako osakaćena, dovoljno zaokružena cjelina jednog dijela pomorskog osiguranja u Dubrovačkoj Republici za jedno kratko razdoblje.

Držimo da smo ovim radom dobili obris slike djelovanja dubrovačkih pomorskih osiguravajućih društava u razmotrenom razdoblju i — što je značajnije — doznali smo o živom postojanju i djelovanju ljudi koji su u tome osiguravajućem poslovanju bili zasigurno najznačajniji i najdjelotvorniji činioci.

Da bismo dobili nešto malo izrazitiji obris slike o ustrojstvu, sistematizaciji i sastavu jednog pomorsko osiguravajućeg društva, kao prilog ovim našim izlaganjima objavljujemo in extenso statut — pravilnik jednog od tih u modernom smislu osiguravajućih društava u Dubrovačkoj Republici.

PRAVILNIK — STATUT OSIGURAVAJUĆEG DRUŠTVA ZA PLOVIDBU I TRGOVINU OSNOVANOG 1802. GODINE POD NAZIVOM DUBROVAČKO TRGOVAČKO OSIGURAVAJUĆE DRUŠTVO

Ragusa 23. Febraro 1802

Per la presente privata Scrittura da valere in ogni Giudizio, et extra, come se fatta fosse per mano del Pubb.co Cancell.e, o Notaro, e da non denunziarsi in punto di morte, e da potersi registrare quandumque, si viene a convenire da noi infrascritti, come segue:

Che essendosi da noi infrascritti determiniamo formare una Compagnia d'Assicurazione in questa Città di Ragusa per la Navigazione e Commercio Nazionale col Nome di Dio e della Gloriosa Vergine e S. Biagio nostro Principal Avvocato e Protettore, siamo divenuti ai seguenti Patti e condizioni

Capitolo I

Per fondo contante della sudetta Assicurazione si stabilisce la somma e quantità di Ducati Ragusei Cento e cinquanta milla di grosseti 40 per ducato, dico ducati 150/m da dividersi in altrettante Azioni: cioè a ducati 1.000 cadauna azione, per la qual somma sarà corresponsabile la sudetta Compagnia; cioè ogni uno de' Socij per le sue rispettive azioni, per le quali ora per all'ora s'obbliga verso la Compagnia con tutti li suoi Beni Mobili e Stabili presenti e futuri, acquistati, ereditati, o da ereditarsi in Patria, fuori, o in qualunque maniera spettanti, o che appartenere li potessero, e ciò in questa ed ogni miglior forma.

Capitolo II

La Ragon contate di detto Negozio correrà la Ditta — COMPAGNIA MERCANTILE D'ASSICURAZIONE RAGUSEA — ed averà il suo principio dal primo entrate Marzo del 1802, e dovrà continuare per anni sei prossimi venturi; cioè sino gl'ultimi del Mese di Febraro del 1808, termine prefisso, cessarano li tocchi di sicurtà, sospensione di qualunque operazione della sudetta Ditta, e Ragione, si ordinerà un deffinitivo general Bilancio fra la Società firmata, componente la sudetta Compagnia; con facultà alli Direttori di poter agire sino al sudetto fissato termine.

Capitolo III

Alla direzione della presenta Compagnia vengono eletti, e stabiliti per anni trè successivi li Paolo Haitilovich, Paolo Radmilli, e Giovanni di Natale Bosgiovich, tutti tre col titolo, e special incarico di Direttori per firmare li tocchi di Sicurtà, autorizzati dalla Compagnia, onde ogni Poliza rilasciata, che avrà le trè di sopra rispettive firme, sarà valida.

Capitolo IV

Assentandosi uno dei trè eletti Direttori dalla Città, dovrà prima comunicare ai due altri Compagni la sua gita, onde tutti trè o due soltanto unanimi nomineranno un'altro, che per lui firmerà validamente sin'al Suo ritorno; Che se poi uno dei trè dovesse sortire fuori dello Stato, all'ora si faran consapevoli li due Procuratori della Compagnia, che in seguito saranno nominati, li quali dovranno unirsi prontamente, e sostituire un'altro in sua vece con pluralità dè Voti, ed amministrerà il sostituto fin'al ritorno dell'Assente, il quale ritornato ripiglierà la direzione sin'al compimento del suo Triennio; Sarà pure in libertà di tutta la Compagnia ogn'anno in occasione della ponderazione della Condotta dei sudetti Direttori escludere uno, ò più dei detti Direttori, sostituendo altri, la qual esclusione non sarà legittima senza passare l'assenso di 3/4 dè voti, ed azioni. Terminato il Triennio, potranno essere i medesimi eletti, e confermati per altro successivo Triennio, uno però dei trè dovrà essere confermato per il secondo Triennio.

Capitolo V

Per il primo entrante Marzo dovrà cadauno dei Azionarij sborsare, e contare alli sudetti Direttori il 20 per % sopra ogni azione, che parteciperà nella Società; cioè a ducati 200 per azione, la qual somma di Ducati 3000 dovrà essere posta nella Cassa di Deposito munita da trè chiavi, a una per cadauno dei trè Direttori. Si dà ampia facoltà ai sudetti Direttori di poter negoziare la depositata Somma sopra l'ipoteche alle Plocce, in Dogana, ed allo Schero col però, che li parerà, dando ancora libertà alli sudetti Direttori di rischiare una porzione a Cambio Marittimo, presentandosi l'incontro di qualche Bastimento, e Capitano da loro ben visto, ben però inteso di non oltrepassare la somma di Ducati 6/m (6000) per Bastimento inclusive li tocchi di Sicurtà, che faranno in cadauno di detti Bastimenti, facoltando li detti Direttori di fare li tocchi di detta Sicurtà sopra Bastimento; cioè sopra Corpo, Atrezzi, sopra Caratti, e Cambij Marittimi, sopra Gruppi, e Mercì di qualunque genere, escluse le proibite, con libertà di poter navigare l'assicurati Bastimenti voti, ò carrichi per tutto il Mediterraneo alla Dritta, e sinistra, e fori lo Stretto fino Lisbona. E presentandosi l'incontro, e ricerca d'assicurare maggiori somme, oppure a più lontane Parti, all'ora li trè Direttori dovranno convocare li due Procuratori della Compagnia li Pietro Trojani e Giovanni Mastahinich, e dietro una prudente ponderazione prestando assenso alla maggior parte dei convocati potranno toccare una tale Sicurtà, firmando li medesimi Procuratori sotto la partita in nota al Giornale, e la Poliza rilasciata sarà firmata dalle trè solite firme.

Capitolo VI

Dovranno li sudetti Direttori tenere sempre pronti in Deposito a libera disposizione Ducati Seimilla per poter prontamente supplire all'occorenze di qualche sinistro accidente, che Iddio non voglia, e se per la molteplicità di danni per conto di sicurtà nella Cassa del Deposito non vi fosse fondi sufficienti a rindennizzare li Assicurati, restano obbligati tutti li Socij di dover contribuire ai Direttori in ragione delle rispettive azioni ciascheduno quella somma, che occorrere potesse

per supplire al dovere della Compagnia, ed imborsare l'assicurato, e questo nel tempo fissato in un Biglietto, che dai Direttori si spedirà a ciascheduno dei Socij con fissata quantità ingiusta porzione al suo interesse, e azioni, che averà; E se qualche Socio non contribuisse al tempo fissato, che s'intende un Mese doppo verificato in forma il Naufragio, all'ora, ed in tal caso i Direttori a nome della Compagnia provvederanno a Censo il pronto costante a rindennizzare il concorrente, il quale non deve soffrire alcun ritardo, ed il renitente Socio oltre che dovrà perdere ogni azione di Diritto, e partecipare nella stessa Compagnia, compreso il Deposito, che averà fatto, e tutti gl'utili di sua ragione, il che non potrà mai ripetere in virtù della presente Scrittura, e li Direttori per via Giudiziaria lo dovranno obbligare al pronto pagamento della somma al medesimo spettante, ed a suo peso provveduto, autorizzati poter sequestare ogni e qualunque suo Bene, Mobile, Stabile come al Capitolo I senz'alcun contratto della Parte opposta, ò suoi Eredi, perche così d'accordo.

Cap.o VII

L'impegno dei trè Direttori sarà di provvedere un luogo proprio per collocare il Banco di Sicurtà per radunare la Compagnia, provvedersi d'un Scritturale, ò Ministro di soddisfazione, ed in Specie sarà cura loro procurare con possibili modi di tenere lontana ogni e qualunque controversia ò questione sì fra il Corpo della Società, come fra la medesima Compagnia, e li assicuratori; e nel caso vi succedesse, avranno Essi Direttori tutta la facultà convenire, conciliare, ed essegvire arbitrariamente potranno impegnarsi essi Direttori ò per via d'accordi, che conoscessero equi e convenevoli ò amichevolmente, ò per via dè Tribunali in forma di Lite, se non, esponendo prima la necessità d'un sì doloroso passo al Corpo della Società, ò alli sudetti Procuratori, la quale con pluralità dè voti li permetterà agire, e tutto questo per oviare quello impegno, che di loro natura sono concatenati alle liti, protestando la Compagnia piuttosto di buona volontà adattarsi ad un prudente Sacrificio d'interesse, e non impegnarsi alla persecuzione di coloro, che faranno grazia ricorrere a questa Ditta. Si dà facultà ai Direttori di poter supplire a tutte le spese concernenti il bisogno della Compagnia, convenire col Scritturale, pagare affitti della stanza di Banco, e soddisfare all'altre occorrenze.

Le Determinazioni, prese dalla Compagnia, saranno, e s'intenderanno legittime all'ora quando il numero dei Socij ed azioni saranno superiori per la metà non potendo radunarsi tutti, ben inteso di quei Socij, che saranno in Città e Borgo nell'occorenza della Compagnia, perciò il Socio, che parte dallo Stato, dovrà lasciare per suo Procuratore uno dè membri della medesima Compagnia il quale in forma Legale fatto si dovrà fare riconoscere dai Direttori, e questo tale dovrà supplire all'occorenze del suo Principale riguardanti alla Compagnia.

Cap.o VIII

Potranno li Direttori fare tocchi di Sicurtà nell'Adriatico sulle Barche e Bandiere Fuorestieri da loro ben viste; e venendoli proposto toccare la Sicurtà sopra Gruppi, Mercanzie, Corpo, Attrezzi, e Bastimenti di Bandiere fuoreste fuori Adriatico, all'ora si regoleranno, come s'è ordinato al Capitolo V non oltrepassando la somma di Ducati 6/m (6000) sopra ogni Bastimento.

Cap.o IX

E perche l'interesse soverchio non possa sedurre alcuno dè Socij di questa Compagnia a danno della medesima, perciò si stabilisce, che in niun'altra simile Compagnia sotto niun pretesto nè per se, nè per altri etiam in forma di procura

nè pubblicamente, nè privatamente durante il Sejennio di questa Compagnia, niuno degl'azionarij potrà associarsi sotto verun titolo, o coloro etiam di Procura nè fin'ad ora, quanto in quelle, che forma potrebbonsi nell'avvenire, nè tam poco far'assicurare per se, o suoi Principali in altra Compagnia alcuna somma, ben' inteso però prezzo per prezzo, neppure colla propia firma toccare veruna sicurtà, sotto pena stabilita di perdere ogni diritto, azione, utili nella Società, ed ancora dovrà pagare Ducati Duecento alli Direttori, la metà dei quali dovrà applicarsi al beneficio della nostra Compagnia, ed altra metà erogarsi nella distribuzione delli Poveri vergognosi di questa Città, e Borgo, e ciò toties quoties in caso della transgressione.

Cap.o X

Niuno dei Socij non potrà, nè dovrà sotto alcun pretesto nè pubblicamente nè privatamente vendere, alienare, nè ipotecare in verun modo le proprie azioni senza la saputa della Società, alla quale nel caso urgente proporrà la Renunzia, Cessione, ò Ipoteca, e non potendo convenire in commune cola Compagnia, ò con alcuno in segvito dell'individui, che la compongono per le sue azzioni, sarà obbligato assolutamente il detto Socio all'inalienabilità, così d'accordo. E dovendo passare in Eredi, e Rappresentanti legittimi l'azioni di qualche Socio, li stessi non averanno, che di farsi riconoscere legalmente dai Direttori, e saranno sogetti alle sudette condizioni. E considerando la Compagnia alcuno dè Socij inquieto, e d'umor perturbante potrà con pluralità di voti escludere dalla Società, ed appropriarsi del suo interesse, beneficando all'escluso Socio quel tanto, che da due Arbitri aletti uno per Parte sarà giudicato conveniente, previa la considerazione alla diminuzione, ò aumento del Capitale secondo li utili, ò Danni, che sin'a quell'epoca fossero risultati; ed un tal'arbitrario giudicato s'intenderà innappellabile, nè le Parti potranno nè prima, nè doppo ricorrere a verun Tribunale, perche così di Patto; Ed una tal proposta d'escludere il Socio non potrà essere fatta alla Compagnia da altri, se non solamente dai Direttori, e quando mai per imprudenza qualche Socio proponesse tal'esecuzione nel corpo radunato della Compagnia debba tal Trasgressore pagare prontamente Ducati Cento; e questi applicabili come s'è detto nel Capitolo antecedente d'altre pene.

Cap.o XI

Ogni anno regolamente si dovranno unire li due Procuratori della Compagnia, ed intimeranno una general'unione di tutti i Socij, ed in mancanza di loro saranno sufficienti li soli Procuratori, per vedere lo Stato della Cassa del Deposito, e per esaminare la condotta, ed Amministrazione dei Direttori della medesima Compagnia, la qual condotta, ed Amministrazione dovrà essere uniforme all'autorità datali; e questa per tranquillità Sociale ogni trè anni farà un Bilancio provisionale, il quale dai Direttori sarà presentato a tutta la Compagnia in quella forma, come ordinariamente si costuma nei Negozij di Sicurtà, non potendosi veder'il vero stato, senza che cessi il moto, giacchè, finche agisce, e finche pericola, è all'oscuro del esito.

Cap.o XII

In qualunque caso di naufragio a danno della Compagnia, che Iddio non voglia, si dà facoltà ai Direttori a destinare, ò cercare uno, ò piu Capi di Ricupero, che a nome, e per conto della Compagnia trasferiti ad locum agiranno, e riconosceranno il Danneggiato, il perduto, ed il Salvato, come convenirà al caso; e li pagamenti, che dovranno fare per li danni riconosciuti legittimi ò per Sentenza deffinitiva dè Giudici Ordinarij, ò Arbitrarij, intenderanno doppo Mesj uno ben

schiarito il fatto, obbligandosi essi Direttori unitamente adoperarsi per Parti, senza che l'utile faccia loro perdere di vista il buon, ed onorato nome alla Compagnia, ed animare con correttezza li concorrenti alla nostra Ditta, pregando li medesimi Signori, che voranno favorirci, riflettere al Capitolo VII nel quale chiaramente si vede quanto questa Compagnia è aliena di lunghe, e difficili vie del Foro, come in effetti si farà vedere al Pubblico.

Cap.o XIII

Terminati li Sei anni di tempo fissato per la durata della presente Compagnia, che sarà, a Dio piacendo, li 28 del Mese di Febrajo del 1808, come s'è detto al Cap.o II, si formerà un deffinitivo General Bilancio, estinti li Rischi, che rimasero alle rispettive loro scadenze per il tocchi avanti fatti, e soddisfatti prima tutti li debiti della Compagnia, e ritirati li Capitali depositati a chi di spetanza, ogni ultimo avanzo, che risulterà dal Giornale, e Maestro in regolata forma tenuti dovrà e sarà diviso, e compartito a Soldo per Lira a cadauno degli Azionarij in proporzione alle sue Azioni, le quali con egval equità risentiranno li Danni, che la Compagnia averà incontrati dei quali l'Eterna Provvidenza ci allontani, e liberi.

Cap.o XIIIII

Insorgendo delle dissensioni fra la Compagnia, riguardante l'Interesse, ed altre attinenze Sociali sì fra li Socij, come fra gli legittimi loro Rappresentati, non possano li medesimi nè prima, nè dopo, nè durante la Compagnia, nè cessando la sua durata, fare ricorso a niun Tribunale, dovendo assolutamente ogni e qualunque questione, dissensione per essere discussa, combinata, concialiata, e validamente decisa dai due Arbitri uno per Parte scelti con facultà ai medesimi di scegliere un terzo, ed un tale deffinitivo giudizio s'intenderà ed averà forza innappellabile come fossero Sentenze dal Magistrato, ò officio; e ciò sotto pena ai Trasgressori di pagare Ducati Ducento applicabili alla distribuzione delli Poveri Vergognosi di questa Città, quando solamente tentassero le vie del Foro, perche così d'accordo.

Cap.o XV

Trovandosi qualche Socio inpuntuale come s'è detto nell'Articolo VI che perde tutte le sue azioni, ed ogni diritto spettante la medesima si dichiara, che ricadendo tutto questo a beneficio della Compagnia, la Compagnia medesima s'approprierà delle Azioni, che averà avute, dovendo sempre verificarsi la somma, e quantità invariabile dell'Azioni, e Capitale, come nel Capitolo Primo rispetto li Signori Assicuratori.

Cap.o XVI

Per compreso dell'attenta amministrazione, e cure attinenti alla medesima dei Direttori la Compagnia dà, concede, ed assegna ai medesimi il 5 per % di tutti utili, che averà potuto partecipare la Società se dai premij delle Sicurtà come dai Prò risultanti sul contante nella Cassa del Deposito, e perche non si può fare ogni triennio un Conto esatto di questi utili per li tocchi di Sicurtà esistenti fora in pericolo, si dà (pospone) il saldo di questa Provigione alli sudetti Direttori Mesi sei dopo il Triennio, ò quando all'incirca potranno essere di pericolo l'assicurazione da loro toccate nel corso dell'amministrazione d'anni trè, come sopra. Sarà all'incarico dei Direttori ogni anno successivamente per mezzo d'un probò Sacerdote distribuire alle Famiglie di Poveri vergognosi una porzione degl'utili, che dalla Divina Provvidenza saranno concessi alla Compagnia nelle sue intraprese; e questa Elemosina dovrà essere di 1 per % sulli Utili.

Cap.o XVII

Scorso il primo Triennio, e fattosi il Conto, come s'è detto nel Capitolo antecedente colla proposizione di sei Mesi per la provvigione accordata alli Direttori, l'intero utile, che risulterà doppo la sudetta Provvigione si dividerà pro rata delli Azioni a Soldo per Lira lasciando sempre intatto il Capitale, e se per disgrazia, che Iddio non voglia, fosse deteriorato il Capitale a cagione delle disgrazie, debba ogni Socio dare la sua tangente in pro rata delle Azioni per fare il pieno, come nell'Articolo Primo, e sotto pena, come nel Capitolo VI, essendosi così convenuti, e d'accordo.

Cap.o XVIII

Avendo tutti li Socij determinato d'eleggere, e di còmun consenso fare, e costituire per Procuratori della Compagnia, come nel Capitolo V li già nominati Pietro Trojani, e Giovanni Mastahinich, ai quali d'unanime volontà danno libera facultà di poter a nome di tutta la Compagnia in generale, ed in particolare ogni Socio per le sue rispettive Azioni, acciò possano li predetti Procuratori acconsentire, approvare, rigettare, progettare, far'eseguire qualunque Progetto, operazione e che in vista di buon'esito far possono, ò intavolare li sudetti Direttori, e dietro una prudente ponderazione prestando assenso ambi due Procuratori alla volontà dei trè Direttori potranno far'eseguire tutti Progetti, operazioni E firmando li medesimi Procuratori sotto la Partita in nota al Giornale senza essere tenuti d'informare altri Socij, e lasciando in segvito la Direzione alli Trè sudetti Direttori, perche così d'accordo; ed in tal caso occorrendo del contante alla Cassa si farà altro esborso di X (10) per % sopra ogni azione, che ogni socio parteciperà nella Società, per la qual somma di Ducati quindici milla si tenerà conto separato obbligandosi ogni Socio per le sue rispettive Azioni fare tal'esborso in terminazione di giorni quindici doppo l'annunzia fattali con Biglietto firmato dalli sudetti Trè Direttori, e dalli Procuratori sotto pena, come al Capitolo VI, e non altrimenti.

Paolo Hajtilovich per Azioni 11.

Direttori

Paolo Radmilli per Azioni 15.

Giovanni di Natale Bosgiovich per Azioni 15.

Pietro Trojani per Azioni 5.

Procuratori

Giovanni Mastahinich per Azioni 10.

Socij:	Giovanni Bosdari	Azioni	5
	Michele Giorgi Bona	Azioni	3
	Marino Orsato Giorgi	Azioni	3
	Francesco Vladislavo di Gozze	Azioni	4
	Giovanni Gasparo Ivegla Ohmucevich	Azioni	4
	Niccolò Antonio Svilocossi per	Azioni	10
	Giacomo Cunicich per	Azioni	5
	D. Biagio Trojani per	Azioni	5
	Baldassare Drascovich per	Azioni	2
	Paolo Radmilli Procuratore, come nelle		
	Pro. re di Canc. a de 179 f. di Pietro Radmilli	Azioni	8
	Marco Magud per	Azioni	5
	Jacob Terni per	Azioni	10
	Baldassare Burich per	Azioni	5
	Giorgio Cristich per	Azioni	10

	Niccolò Rustan per	Azioni	2
	Biagio Marteletti per	Azioni	3
	Pietro Parlender per	Azioni	3
Socij:	Biagio Niccolò Marteletti per	Azioni	2
	Luca Novacovich per	Azioni	5
		<hr/>	
	In tutto	Azioni	150

(Na marginama su dvije bilješke: prva je datirana 20. IV. 1804. godine, a druga 8. VII. 1805. Obje se odnose na prijenose akcija.)⁷⁷

(Prihvaćeno na 1. sjednici Razreda za društvene znanosti JAZU od 7. I. 1981).

⁷⁷ Historijski arhiv u Dubrovniku. Diversa de Foris, sv. 229, f. 65—73.

Josip Luetić

AUS DER MARINE-VERSICHERUNG IN DER REPUBLIK DUBROVNIK 1794—1804

Zusammenfassung

In der Republik Dubrovnik war die Marine-Versicherung vorbildlich organisiert. Der Beginn dieser Betätigung reicht bis ins 14. Jh. zurück. Im Jahre 1568 wurde die Marine-Versicherung in Dubrovnik mit einem eigenen Gesetz einheitlich festgesetzt.

Die mehrere Jahrhunderte dauernde Dubrovniker Marine-Versicherungspraxis erhalt im letzten Jahrzehnt des Dubrovniker Staates ihren vollen Schwung und sichtbaren Aufschwung. Im Jahre 1794 wird in Dubrovnik eine Versicherungsgesellschaft in modernster Organisation gegründet. Von da an bis zum Verfall der Republik Dubrovnik wirken in Dubrovnik mit Erfolg fünf Versicherungsgesellschaften, in denen materielle Werte von 575.000 Dubrovniker Dukaten angelegt waren.

Diese Gesellschaften versicherten fast alle Arten und Typen von Handelsschiffen, die die nautisch-kommerziellen Geschäfte auf der Adria, im Schwarzen Meer und Mittelmeerraum, weiters auf dem Atlantik bis zu den Häfen der nordamerikanischen Staaten besorgten.

An dieser Versicherungs-Geschäftsführung waren an die 100 Dubrovniker Staatsbürger beteiligt. Unter ihnen waren am meisten Kapitäne, hauptsächlich frühere Kommandanten von Handelsschiffen ausserhalb der Adria-Schiffahrt, die gleichzeitig Miteigentümer von Handelsschiffen waren. Der Verfasser dieses Aufsatzes blickt hauptsächlich auf diese Dubrovniker Versicherer zurück, in dem er ihr Bestehen und ihre Betätigung in diesen Geschäften feststellt. Sie waren in der Dubrovniker Marine-Versicherung die bedeutendsten und wirksamsten Faktoren.

Mit ihrem eigenen Kapital, ihrer fähigen Geschäftsführung und vorbildlichen Organisation waren die Dubrovniker Versicherungsgesellschaften eine feste Stütze und Garantie für die erfolgreiche Handels- und Marinetätigkeit der Handelsflotte der Republik Dubrovnik.

Zum Schluss dieses Aufsatzes wird »in extenso« eine Geschäftsordnung einer modern organisierten Versicherungsgesellschaft in der Republik Dubrovnik aus dem Jahre 1802 veröffentlicht.